

Н.С. Абашина, Г.О. Станиціна

ДО 100-РІЧЧЯ ЄВГЕНІЇ ВОЛОДИМИРІВНИ МАХНО

Висвітлено життєвий і науковий шлях відомого археолога, дослідниці черняхівської культури Євгенії Володимирівни Махно.

Ключові слова: персоналія, Є.В. Махно, історія археології.

26 лютого 2013 р. виповнилося 100 років від дня народження Євгенії Володимирівни Махно — відомого археолога, дослідниці черняхівської культури. Вона народилася в Єлисаветграді (нині м. Кіровоград) у сім'ї вчителя. Після закінчення семирічної школи (1928 р.) Євгенія Володимирівна навчалася на соціально-економічному факультеті Кіровоградського інституту соціального виховання, який закінчила в 1932 р. По тому до 1934 р. працювала вчителькою суспільствознавства в неповній середній школі в с. Кремінне Городоцького (нині Могилів-Подільського) р-ну Вінницької обл., а в 1934—1935 рр. викладала історію в середній школі с. Лісоводи того ж району (нині Хмельницької обл.).

Переломним у житті Є.В. Махно був 1935 р., коли вона стала студенткою другого курсу історичного факультету Київського державного університету. Ще до закінчення в 1939 р. університету¹, в 1938 р., Євгенія Володимирівна почала працювати в Інституті археології — спочатку за договором в археологічній експедиції М.К. Каргера робила кресленики та обміри землянок² на території Михайлівського Золотоверхого монастиря, а по закінченню навчання і після другого сезону роботи в цій експедиції — штатним співробітником на посаді асистента відомого вченого Віктора Платоновича Петрова, аспіранткою якого вона стала.

Тоді співробітники сектору археології дофеодалного та феодального періоду, який

очолював В.П. Петров, займалися опрацюванням археологічних матеріалів перших століть нашої ери, які були накопичені в музеях України, та підготовкою корпусу «Пам'ятки культури “полів поховань” на території УРСР». Проблеми переддержавної історії слов'ян, а також їх походження наприкінці 1930-х рр. набули надзвичайної гостроти. Але поставлене завдання оперативного опрацювання численних археологічних матеріалів ускладнювалося тим, що через репресії кваліфікованих кадрів в Україні фактично не лишилось, а обсяг запланованого дослідження був величезним. Згідно із задумом В.П. Петрова Інститут археології мав видати колективну працю в кількох томах з детальним описом речових матеріалів рубежу та перших століть нової ери так зв. «культури полів поховань», які зберігались у Київському, Харківському, Дніпропетровському, Черкаському, Житомирському та Білоцерківському музеях (Махно 2002). Участь у роботі цього наукового колективу визначила подальшу тематику досліджень Махно — вивчення та інтерпретація «культури полів поховань».

1940 р. була організована експедиція з обстеження всіх відомих на той час пам'яток зарубинецької та черняхівської культур. На півдні Київської обл. цю роботу очолили Є.В. Махно та М.Л. Макаревич. Упродовж 1940—1941 рр. Є.В. Махно також брала участь у розкопках поселення черняхівської культури в с. Микільське на Дніпропетровщині, якими керував І.М. Фещенко (Махно 1976, с. 3—4). Але війна завадила виданню першої цілком готової колективної монографії, присвяченої черняхівським старожитностям.

Під час війни, коли Інститут археології був евакуйований, Є.В. Махно через сімейні обста-

¹ Архів відділу кадрів ІА НАНУ, Особова справа Махно Є.В.

² НА ІА НАНУ, ф. ІА/Київ, № 90, 92 (кресленики на міліметровці).

вини лишилася в Києві. Восени 1941 р. вона разом з Є.Ф. Покровською, І.О. Іванцовим та іншими колишніми співробітниками Інституту, які через різні причини мешкали в окупованому місті, рятувала архівні матеріали Інституту, які окупанти викидали, звільняючи приміщення на бульварі Шевченка, 14, де до війни розміщувався Інститут археології. Про це згадували, зокрема, Є.Ф. Покровська та Г.І. Іванцова.

Коли в липні 1944 р. Інститут відновив роботу після повернення з евакуації, Є.В. Махно отримала посаду молодшого наукового співробітника відділу первісної археології, яким керувала О.Ф. Лагодовська. На 1944 р. їй була затверджена тема досліджень «Пам'ятки культури полів поховань у північно-західній Україні» (Дзбановський 1947, с. 184). Проте, зважаючи на тематику досліджень, уже в 1945 р. Є.В. Махно перевели до відділу археології слов'янських племен і міст Київської Русі (від 1947 р. — відділ слов'янської археології, 1962 р. — слов'янської та середньовічної археології).

Євгенія Володимирівна увійшла в історію української археології, в першу чергу, як дуже активний польовик, хоча займалася й аналітичною роботою, мала власні погляди на культуру рубежу ер та першої половини I тис., а також зробила чимало інших важливих справ.

Уже 1945 р. Є.В. Махно керувала Житомирською розвідувальною експедицією, в якій брали участь Житомирський обласний науководослідний і Бердичівський музеї, а наукове керівництво та консультації здійснював завідувач Львівського відділу Інституту археології проф. Маркіян Юліанович Смішко. Основним її завданням, окрім обов'язкових, пов'язаних з охороною археологічних пам'яток, було дослідження виявленої С.С. Гамченком у 1920-і рр. корчацької групи пам'яток, як тоді вважали, «культури полів поховальних урн». Експедиція працювала майже два місяці. За цей час були обстежені околиці Житомира та 19 сіл (Соколова Гора, Карбутівка, Псище, Пряжів, Городище, Янківці, Снігури, Волиця, Шумськ, Перлявка, Корчак, Катеринівка, Денеші та ін.) і зафіксовано 22 пам'ятки. На кожній з них зібрано підйомний матеріал, а на чотирьох — біля сіл Грем'яче, Корчак, Ворошилівка та Пряжев — здійснено розвідувальні розкопки (Махно 1945).

У 1946 р. Євгенія Володимирівна очолювала експедицію, що працювала протягом липня—вересня в с. Жуківці Обухівського р-ну Київської обл. Науковим консультантом був тогочасний директор Інституту археології академік АН УРСР П.П. Єфименко, який тричі відвідав

Є.В. Махно. 1962 р.

місце розкопок. Метою експедиції було дослідження поселення культури «полів поховань черняхівського типу», виявлене та обстежене 1940 р. М.Л. Макаревичем. Перед експедицією стояли такі завдання: 1) з'ясувати тип житла, характерного для культури «полів поховань» і визначити його план; 2) по можливості встановити планування поселення; 3) добути нові матеріали для визначення комплексу речових знахідок, характерних для поселень культури «полів поховань» і для точнішого датування цього поселення; 4) зафіксувати топографію поселення. Згідно зі звітом, основні завдання були виконані (Махно 1946).

У жовтні того ж року Євгенія Володимирівна як молодший науковий співробітник брала участь в Ягнятинській експедиції під керівництвом В.К. Гончарова. Експедиція мала з'ясувати ступінь збереженості поселення черняхівської культури та перспективність його щодо розкопок, а також, по можливості, визначити тип жител. Також планувалося зробити поглиблену розвідку на деяких інших поселеннях культури «полів поховань», виявлених розвідкою В.К. Гончарова. Основні роботи експедиції були сконцентровані на поселенні в с. Ягнятин. Здійснено також розвідку на могильнику культури «полів поховань» і поселенні на схід від нього, перекритому культурним шаром великокнязівського часу, а також розвідку на поселеннях культури «полів поховань» в с. Плоске та на поселенні Цапин хутір, яке, очевидно, належить до скіфського або передскіфського періоду. Дослідження Ягнятинського поселення Євгенія Володимирів-

Експедиція 1945 р. Розкопки поблизу с. Корчак. Рис. Б. Рожновського (Махно 1945)

на продовжила вже як начальник експедиції, що працювала від середини серпня до початку жовтня 1947 р. Експедиція мала з'ясувати планування поселення, характер і плани виявлених у 1946 р. решток жител, а також уточнити хронологію пам'ятки (Махно 1952а).

1948 р. Є.В. Махно керувала Кантемирівською експедицією, яка в середині вересня — середині жовтня досліджувала поселення та могильник черняхівської культури. На поселенні виявлено сліди наземної споруди, на могильнику — 10 поховань: шість інгумацій і чотири кремації (Махно 1952).

Наступного, 1949 р., дослідниця працювала в Антській лівобережній експедиції, завданням якої було добути матеріали для з'ясування взаємозв'язків між носіями волинцевського та черняхівського типів пам'яток. Обстеженню підлягали пам'ятки обох типів, у першу чергу черняхівського, відомі за випадковими знахідками в с. Коровинці (1923 р.) та на хут. Холодний (1926 р.) Сумської обл. Експедиція обстежила пам'ятки у верхній течії басейну Сули — біля сіл Коровинці (уроч. Старе Село), Гринівка (уроч. Биків Яр), Беседівка (уроч. Негрівкові горби) та поселення «передволинцевського Часу» в с. Беседівка (уроч. Білопольських), а також деякі пам'ятки з невиразною ліпною керамікою в уроч. Засулля в с. Коровинці, в уроч. Паслусів Яр і городище в с. Костянтинів. На скіфському могильнику в с. Малі

Будки Недригайлівського р-ну було розкопано два кургани (Махно 1955б).

Паралельно з такою напруженою польовою роботою Євгенія Володимирівна працювала над кандидатською дисертацією, яку захистила в листопаді 1949 р. в Ленінградському відділенні Інституту історії матеріальної культури. У науковому архіві Інституту археології НАН України зберігається рукопис цієї дисертації під назвою «Пам'ятники культури полей погребених в северо-западной части Среднего Приднепровья», датований 1948 р.³ (див. також: Махно 1949а).

1950 р. Є.В. Махно очолювала Пирогівський і Велико-Дмитровицький загопи експедиції Великий Київ під керівництвом П.П. Єфименка. Одним із головних її завдань того року було якомога повніше вивчення пам'яток «зарубинецько-корчуватівського типу», а загопи Є.В. Махно мали на меті дослідити Пирогівське городище та селище у Великих Дмитровичах на Київщині, зокрема отримати відомості щодо комплексу речових знахідок, житлових і господарських споруд, їх датування. Велико-Дмитровицький загін також здійснив розвідку на Ходосівському городищі, що на південний схід від с. Ходосівка (Махно 1950).

Від 1951 р. Євгенія Володимирівна майже щорічно працювала в складі новобудовних

³ НА ІА НАНУ. — Ф. 12. — № 261.

експедицій Інституту археології. 1951 р. вона очолювала Нікопольську експедицію, яка працювала з 12 липня по 4 листопада в нижній течії р. Базавлук, у гирлах її допливів — Кам'янки, Солоні та Підпільної, а також у гирлах річок Чортомлик і Бакан, тобто в Нікопольському та Апостолівському р-нах Дніпропетровської обл. Завдання експедиції полягало в дослідженні пам'яток, які потрапляли в зону затоплення майбутнього Каховського водосховища (Махно 1951). У тому ж році за участі Є.В. Махно розпочалися розкопки широкою площею Бериславського поселення, якими керував колишній директор Дніпропетровського музею В.А. Мізін.

1952 р. розкопки в зоні будівництва Каховського водосховища було продовжено. Бериславсько-Каховська експедиція складалася з кількох загонів — Любимівського (Л.Д. Дмитров, Ф.Б. Копилов, Р.О. Юра, Р.Й. Ветштейн, Є.Ф. Покровська), Бериславського (Є.В. Махно, В.А. Мізін), Зміївського (А.В. Бураков) і Палеонтологічного (І.Г. Підплічко). Євгенія Володимирівна очолювала загін, який продовжив дослідження Бериславського поселення (роботи тривали понад три місяці — з 19 червня по 1 листопада). Розкопки цього поселення Є.В. Махно провадила і в 1953 р. (розкоп II) та здійснила пробні шурфування на могильнику. Роботи тривали з 24 червня по 30 серпня. Було відкрито три послідовні будівельні комплекси, а на могильнику закладено п'ять траншей і виявлено три спалення з інвентарем черняхівського типу, а також різночасову кераміку (Махно, Мізін 1961).

1954 р. Євгенія Володимирівна з 6 червня по 24 серпня керувала Горностаївським загонем, який досліджував могильник пізніх кочовиків біля с. Каїри та який мало затопити Каховське водосховище. Також були здійснені невеликі розкопки на відкритому загонем поселенні в садібі Чайки та розвідки на землях с. Каїри та поблизу сіл Завадівка, Горностаївка та Князе-Григорівка (Махно 1961). Протягом вересня—жовтня Є.В. Махно також взяла участь у дослідженні могильника черняхівської культури на землях радгоспу «Переяслав» неподалік Переяслава-Хмельницького в експедиції під керівництвом В.К. Гончарова (Гончаров, Махно 1954).

Зазвичай перед розкопками Євгенія Володимирівна провадила розвідкові роботи на пам'ятках, які планувалося досліджувати, з метою визначити найперспективніші. Таку розвідку вона здійснила 1955 р. на відомих посе-

леннях черняхівської культури Маслове, Турія та Андріївка в Златопільському р-ні Черкаської обл. Особливу увагу було приділено поселенням в околицях с. Маслове, біля якого раніше досліджувався могильник (Махно 1955).

1956 р. Є.В. Махно взяла участь у роботі Миколаївського загону Радянсько-Болгарської експедиції, яким керував В.П. Петров. Загін провадив розкопки на черняхівському поселенні поблизу с. Миколаївка Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл. Євгенія Володимирівна з 19 липня по 15 серпня керувала роботою на розкопі 2 (Махно 1956).

У червні—липні 1957 р. Неолітичний загін Кременчуцької новобудовної експедиції під керівництвом Д.Я. Телегіна провадив розвідку пам'яток на території Золотоноського та Іркліївського районів Черкаської обл. в зоні затоплення майбутнього Кременчуцького моря. У роботі загону, крім Є.В. Махно, брали участь І.М. Шарафутдінова, О.В. Бодянський, В.І. Неприна, Г.С. Гурський, І.І. Шаповаленко та М.Ф. Пономаренко. Протягом 45 днів загін дослідив околиці сіл Домантове, Коробівка, Хрести, Новолипівське, Чапаївка, Крутьки, Самовиці, Мойсівці, Пищики, Мутихи, Бузьки, Васютинці та ін. Був зібраний підйомний матеріал, а на деяких здійснено шурфування (Домантове 1—3, Коробівка II, Самовиці) та невеликі розкопки (Бузьки, Мутихи, Крутьки). Всього розвідувальний загін обстежив 47 пам'яток, з яких 40 було виявлено вперше. У сукупному звіті Є.В. Махно подала результати досліджень пам'яток ранніх слов'ян (Телегин, Махно, Шарафутдінова 1957).

У серпні—вересні того ж року Євгенія Володимирівна очолювала Лівобережний загін Ранньослов'янської кременчуцької новобудовної експедиції та досліджувала черняхівське поселення біля с. Новолипівське (Махно 1957). Цей загін продовжив і в наступному 1958 р. роботу з вивчення пам'яток першої половини та середини I тис. в зоні затоплення Кременчуцького водосховища в Золотоноському р-ні. Планувалося завершити дослідження черняхівського поселення в с. Новолипівське, а потім перебазуватися в с. Коробівка для вивчення пам'ятки в уроч. Цибулів Пагорб, а також з'ясувати ситуацію на черняхівському поселенні біля с. Радуцьківка щодо перспектив його дослідження. Але плани були порушені. У Новолипівському була зорана й засіяна майже вся площа пам'ятки. Непорушеними частково лишилися тільки розкопи I і II, пізніше був закладений ще розкоп III. I з 4 серп-

Є.В. Махно з бухгалтером Інституту археології О.Г. Пісничевською. Кінець 1960-х рр.

ня по 14 вересня Євгенія Володимирівна разом з В.П. Петровим досліджувала це поселення. Основні роботи велися на високому мисі над Дніпром. Розкопками в східній частині мису керував В.П. Петров (кв. 1—40), у західній (кв. 60—101) — Є.В. Махно (Махно 1958).

30 червня — 17 вересня 1959 р. Є.В. Махно очолювала Максимівський загін Кременчуцької давньоруської експедиції. Загін досліджував черняхівське поселення біля с. Максимівка Градиського р-ну Полтавської обл., яке 1958 р. виявив В.М. Даниленко. Євгенія Володимирівна працювала на розкопі I, а І.П. Костюченко — на розкопах II і III (див.: Костюченко 1959).

Наступного, 1960 р., Є.В. Махно очолювала Компаніївський загін Дніпродзержинської експедиції. Роботи провадилися 23 липня — 23 серпня. До приїзду 5 серпня Євгенії Володимирівни загonom керувала тоді науковий співробітник Дніпропетровського музею І.Ф. Ковальова. Загін досліджував Компаніївський могильник в уроч. Касюрівщина неподалік хут. Компанійці в Полтавській обл. Тут також траплялися поховання доби бронзи, було кладовище новітнього часу. Дослідження могильника продовжилися в 1961—1965 рр. Зокрема, з 2 липня по 24 серпня 1961 р. було виявлено 94 поховання черняхівської культури та два поховання доби бронзи. У загоні Євгенії Володимирівни деякий час працювали В.І. Бідзіля, В.О. Круц, Є.О. Петровська та Г.Є. Храбан (Махно 1971; 1976а).

Восени 1960 р. (з 23 вересня по 2 жовтня) Є.В. Махно провадила розвідку в Сумах, де в 1958 р. будівельники випадково виявили похо-

вання черняхівської культури. У роботі Сумського загону Ранньослов'янської експедиції брали участь директор Сумського обласного краєзнавчого музею Г.С. Долгін і науковий співробітник цього музею Є.С. Кошова (Махно 1967).

1962 р. Є.В. Махно була переведена на посаду старшого наукового співробітника, а 1964 р. відряджена до Інституту історії АН УРСР консультантом з пам'яток археології в підготовці багатотомного видання «Історія міст і сіл УРСР», але й тоді дослідниця не припинила польових досліджень. У 1966 р. Євгенія Володимирівна працювала разом з Л.М. Рутковською в Полтавській розвідувальній групі Ранньослов'янської експедиції, а в 1967 р. разом з В.І. Неприною — в Хорольському загоні Розвідувальної експедиції. У 1968—1972 рр. Є.В. Махно очолювала Черняхівський загін Ранньослов'янської експедиції.

1973 р. Є.В. Махно повернулася в Інститут археології на посаду старшого наукового співробітника відділу давньоруської та середньовічної археології, а від 1975 р. працювала в Переяслав-Хмельницькому державному історико-культурному заповіднику та знову досліджувала пам'ятки черняхівської культури. У 1978—1985 рр. разом з М.І. Сікорським і Г.М. Бузян вона провадила розкопки могильника черняхівської культури біля с. Соснова (Махно, Сикорский 1989), а в 1984 р. у складі Трипільської комплексної експедиції Інституту археології досліджувала пам'ятки біля с. Черняхів Кагарлицького р-ну Київської обл. (див.: Мовша, Бузян, Колесников 1984).

Загалом Є.В. Махно взяла участь у роботі 48 експедицій, у 35 з них була начальником експедиції або загону. Результати їх, а в хронологічному діапазоні це матеріали від доби бронзи до давньоруського часу, відображені в понад 60 публікаціях дослідниці, а також наукових звітах.

Особливу увагу Євгенія Володимирівна приділяла дослідженню зарубинецької культури, яку слідом за В.В. Хвойкою та В.П. Петровим вважала слов'янською. Вона вперше узагальнила матеріали середньодніпровських пам'яток зарубинецької культури та опублікувала карту, на якій зазначено 60 пунктів разом з нечисленими випадковими знахідками (Махно 1955а). Аналіз керамічного матеріалу та особливостей поховального обряду дозволив дослідниці висловити припущення, що у формуванні зарубинецької культури, крім культури скіфського часу лісостепової смуги Придніпров'я, на чому наголошував ще В.В. Хвойка, брали участь та-

кож носії поліської культури скіфського часу. Є.В. Махно намагалася простежити генетичний зв'язок між зарубинецькою та черняхівською культурами, а також наголошувала на деяких спільних рисах зарубинецької та пшеворської культур, що пояснювала спільним підґрунтям, натомість наявність рис схожості з сарматськими пам'ятками, на її думку, була пов'язана із запозиченнями. Невдовзі було видано зведення зарубинецьких пам'яток лісостепового Придніпров'я, в основу якого була покладена карта із вказаної статті (Махно, Самойловский 1959).

Але головною темою досліджень Є.В. Махно була, безперечно, черняхівська культура. Їй присвячено майже 30 наукових праць. Дискусія з приводу етнічної атрибуції черняхівської культури, яка розпочалася в середині 1950-х рр., не вплинула на переконання дослідниці — Євгенія Володимирівна назавжди лишилася вірною прихильницею слов'янської її належності.

Широковідоме її зведення пам'яток черняхівської культури, зафіксованих на кінець 1950-х рр. на території України (Махно 1960). Вона збирала інформацію та картографувала понад 800 місцезнаходжень — поселень, могильників, окремих поховань, знахідок речей і римських монет, синхронних черняхівській культурі. У довоєнний час за завданням В.П. Петрова таку роботу виконував С.В. Коршенко. Його зведення нараховувало 122 пам'ятки черняхівського і зарубинецького типів разом. Є.В. Махно в кілька разів примножила цей список нововідкритими пам'ятками, виявленими численними розвідками, які розпочалися з кінця 1940-х рр., зокрема й за активної її участі. У вступі, розглядаючи проблему типологічної єдності культури, Євгенія Володимирівна наголошувала, що старожитностям степового Причорномор'я, верхів'їв Дінця, басейну Горині, Придністер'я прикметні суттєві відмінності, що виділяють їх на загальному тлі черняхівської культури.

У подальшому Є.В. Махно за особливостями керамічного комплексу виділила п'ять локальних варіантів черняхівської культури: середньодніпровський, волинський, верхньодніпровський, південностеповий і сейминсько-донецький. На думку дослідниці, центральне місце серед них посідала середньодніпровська група, а решта окреслюють периферійне інфільтраційне кільце навколо неї (Махно 1970; 1970а).

Маючи значний досвід розкопок могильників черняхівської культури, Є.В. Махно

Д.Я. Телегін вітає Є.В. Махно з нагоди вручення премії ім. Вікентія Хвойки. 1990 р.

розробляла питання типології черняхівських поховань і планіграфії могильників, зокрема досліджувала планіграфію Компаніївського цвинтаря (Махно 1971). Вона виділила в окремий тип «тілоспалення з розсіяними кісточками» (Махно 1971; 1976а). І хоча Євгенія Володимирівна не завжди коректно фіксувала такі поховання під час польових досліджень, слід віддати належне — саме вона привернула увагу науковців до цього явища.

Своїми ідеями та спостереженнями Є.В. Махно ділилася на міжнародних і регіональних конференціях, симпозиумах, семінарах. Загалом на різних наукових зібраннях вона виголошила понад 30 доповідей і повідомлень.

Досвід, набутий під час підготовки зведень пам'яток, став у пригоді Євгенії Володимирівні під час підготовки археологічної частини для багатотомного видання «Історія міст і сіл УРСР» (25 томів). За сім років вона опрацювала інформацію про сотні археологічних пам'яток як уже відомих, так і щойно відкритих розвідками. Результатом цієї роботи стало 45 др. арк. тексту з фотоілюстраціями та археологічними картами. За цю титанічну працю Євгенія Володимирівна отримала подяку дирекції Інституту археології.

Євгенія Володимирівна була активним членом Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Завдяки її зусиллям був створений Музей черняхівської культури, який відкрився на початку 1990 р. в складі Переяслав-

Хмельницького державного історико-культурного заповідника (Махно, Сікорський 1991). До останніх днів життя Євгенія Володимирівна опікувалася створенням музеїв черняхівської культури в селах Черняхів і Жуківці на Київщині. За визначні дослідження в галузі археології в 1990 р. Є.В. Махно була перша відзначена премією ім. Вікентія Хвойки Українського товариства охорони пам'яток історії та культури та Інституту археології.

Життя Є.В. Махно обірвалося несподівано — 9 вересня 1992 р. вона трагічно загинула дорогою додому з Інституту, де працювала на громадських засадах. Похована на Байковому кладовищі.

Великий фактологічний матеріал, зібраний і занотований Євгенією Володимирівною, зберігається в її особовому фонді та в експедиційному фонді наукового архіву Інституту археології НАН України.

Гончаров В.К., Махно Е.В. Отчет о раскопках 1954 г. на Переяслав-Хмельницком могильнике // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1954/7.

Дзбановський Є. Інститут археології АН УРСР у 1944 році // Археологія. — 1947. — I. — С. 183—186.

Костюченко И.П. Отчет отряда Древнерусской кременчугской экспедиции 1959 г. (Раскоп II, III) // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1959/1в.

Махно Є.В. Звіт за Житомирську археологічну розвідувальну експедицію 1945 р. // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1945/9.

Махно Є.В. Звіт про Жуківецьку археологічну експедицію 1946 р. // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1946/19.

Махно Є.В. Поселення культури «полів поховань» на північно-західному Правобережжі // АП. — 1949а. — I. — С. 153—175.

Махно Є.В. Звіт про роботу Пирогівського та Дмитровицького отрядів експедиції «Великий Київ» // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1950/1е.

Махно Е.В. Отчет о работе Никопольской археологической экспедиции 1951 года // НА ІН НАНУ. — 1951/2а.

Махно Є.В. Кантемирівське поселення та могильник культури полів поховань // АП. — 1952. — III. — С. 231—241.

Махно Є.В. Ягнятинська археологічна експедиція // АП. — 1952а. — III. — С. 154—164.

Махно Е.В. Отчет о разведке 1955 года в Златопольском районе Черкасской области // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1955/41.

Махно Е.В. Раннеславянские (зарубинецко-корчеватовские) памятники в Среднем Поднепровье // СА. — 1955а. — XXIII. — С. 81—100.

Махно Є.В. Розкопки на поселеннях першої половини I тисячоліття н. е. в верхній течії Сули // АП. — 1955б. — V. — С. 77—87.

Махно Е.В. Отчет о раскопках в с. Николаевке Корсунь-Шевченковского района Черкасской области в 1956 г. Раскоп II // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1956/24б.

Махно Е.В. Отчет о раскопках на Черняховском поселении у с. Ново-Липовское в 1957 году // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1957/2.

Махно Е.В. Отчет о работе Левобережного отряда Кременчугской раннеславянской экспедиции 1958 г. (Раскопки на поселении черняховского типа у с. Радуцковки, урочище «Вирвихвіст») // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1958/2.

Махно Е.В. Памятники черняховской культуры на территории УССР (материалы к составлению археологической карты) // МИА. — 1960. — 82. — С. 9—83.

Махно Є.В. Розкопки могильника і поселень поблизу с. Каїри // АП. — 1961. — X. — С. 131—154.

Махно Е.В. Могильник черняховского типа в городе Сумы // МИА. — 1967. — 139. — С. 28—34.

Махно Є.В. Знову про локальні варіанти черняхівської культури // Археологія. — 1970. — XXIV. — С. 49—58.

Махно Е.В. Об основных задачах картографирования черняховской культуры в связи с выделением локальных вариантов // КСИА. — 1970а. — 121. — С. 60—64.

Махно Є.В. Типи поховань та планування Компаніївського могильника // Середні віки на Україні. — 1971. — 1. — С. 87—95.

Махно Є.В. Пам'яті Віктора Платоновича Петрова // Археологія. — 1976. — 18. — С. 3—6.

Махно Є.В. Пам'ятки типу Дитиничів і Компаніївський могильник // Археологія. — 1976а. — 19. — С. 95—101.

Махно Є. Подвижник науки // Слово і час. — 2002. — № 10. — С. 74—75.

Махно Є.В., Мізін В.А. Бериславське поселення та могильник перших століть нашої ери // АП. — 1961. — X. — С. 114—130.

Махно Е.В. и Самойловский И.М. Зарубинецкие памятники в лесостепном Приднепровье (Материалы к археологической карте) // МИА. — 1959. — 70. — С. 11—21.

- Махно Е.В., Сикорский М.И. Могильник черняховской культуры у с. Соснова на левобережье Днепра // *Kultura wielbarska*. — Lublin, 1989. — Т. 2. — С. 249—262.
- Махно Є.В., Сікорський М.І. Музей черняхівської культури (до проблеми всеслов'янської єдності) // Проблеми вивчення та охорони пам'яток археології Київщини. Тези доп. науково-практ. конфер. Білогородка. Жовтень 1991 р. — К., 1991. — С. 62—65.
- Мовша Т.Г., Бузян Г.Н., Колесников А.Г. Отчет о работе Трипольского отряда Трипольской комплексной археологической экспедиции Института археологии АН УССР в 1984 г. // *НА ІА НАНУ*. — Ф. е. — 1984/38в.
- Телегин Д.Я., Махно Е.В., Шарафутдинова И.Н. Отчет о разведках и раскопках в Золотоношском и Ираклиевском районах Черкасской области // *НА ІА НАНУ*. — Ф. е. — 1957/1е.

Надійшла 26.12.2013

Н.С. Абашина, Г.А. Станицына

К 100-летию ЕВГЕНИИ ВЛАДИМИРОВНЫ МАХНО

6 февраля 2013 г. исполнилось 100 лет со дня рождения Евгении Владимировны Махно — одного из ведущих специалистов в области раннеславянской археологии. Она начала работать в Институте археологии НАН Украины в 1938 г., за год до окончания Киевского государственного университета им. Т. Шевченко. По дороге домой из Института 9 сентября 1992 г. оборвалась жизнь исследовательницы.

Значительную часть научной деятельности Е.В. Махно составляли полевые исследования — разведки и раскопки. В целом она приняла участие в работе 48 экспедиций, в 30 из них была начальником экспедиции или отряда. Научное наследие Е.В. Махно — это более 60 публикаций и многочисленные научные отчеты, посвященные памятникам от эпохи бронзы до древнерусского времени, а также своды памятников зарубинецкой и черняховской культур. Но главной темой Е.В. Махно было изучение черняховской культуры, которую она считала славянской. Исследовательница также является автором археологической части 25-томного издания «История городов и сел Украинской ССР».

N.S. Abashyna, H.O. Stanytsina

TO THE 100th ANNIVERSARY OF YEVENHIA VOLODYMYRIVNA MAKHNO

It was 100 years of birth of Yevhenia Volodymyrivna Makhno, one of the prominent specialists in the Early Slavs archaeology, on 6 February, 2013. She started working in the Institute of Archaeology NAS of Ukraine in 1938, the year before she graduated the T. Shevchenko Kyiv State University. On her way home from the Institute the scholar departed this life on 9 September, 1992.

Field research, archaeological prospecting and excavation, constituted a significant part of Ye.V. Makhno's scientific activity. On a whole, she took part in the work of 48 expeditions, in 30 of which she was a head of expedition or a group. Ye.V. Makhno's scientific heritage is more than 60 publications and numerous scientific reports devoted to the sites from the Bronze Age to the Ancient Rus period, as well as codes of Zarubynetska and Chernyakhivska cultures monuments. However, the main topic for Ye.V. Makhno was the study of Chernyakhivska culture which she considered to be Slavonic. The scholar also was an author of archaeological part of *The History of Cities and Villages of Ukrainian SSR* in 25 volumes.